

УДК 338.246.025.2

## ЕТИМОЛОГІЯ ПОНЯТТЯ «ФІНАНСОВИЙ КОНТРОЛЬ»

Квачан О.С., асистент,  
 Ельнікова Ю.В., магістр

ДВНЗ «Українська академія банківської справи» Національного банку України

*В статье проанализировано сущность и раскрыты основные подходы отечественных и зарубежных ученых к определению понятия «финансовый контроль». Авторами приведена собственная трактовка термина «финансовый контроль».*

*Ключевые слова: финансовый контроль, термин, трактовка.*

*In the article the nature and main approaches of domestic and foreign scientists to the definition of the concept «financial control» are analyzed and revealed. The authors give their own interpretation of the term «financial control».*

*Key words: financial control, term, interpretation.*

**Постановка проблеми.** На сьогоднішній день, незважаючи на численні реформи, в Україні так і не вдалося створити ефективної системи державного фінансового контролю та регулювання. Одним із головних недоліків діючої системи фінансового контролю в Україні є неузгодженість теоретичного підґрунтя її існування, організаційна роздрібненість на відокремлені ланки, відсутність єдиної методологічної і методичної бази здійснення фінансового контролю, ігнорування необхідності спільного інформаційного простору контрольних органів. Водночас спостерігається дублювання функцій різних контролюючих органів. Також слід відзначити і те, що нині недостатньо налагоджена співпраця органів державного відомчого та незалежного фінансового контролю, координація їх дій. Разом з тим, діяльність органів державного фінансового контролю ускладнюється і внаслідок недосконалості, неоднозначності та суперечливості чинного законодавства, що дає підстави по-різному трактувати та розцінювати фінансові операції, показники господарської та бюджетної діяльності. І ще однією, не менш важливою, перешкодою до створення ефективної системи державного фінансового контролю є низький рівень попереднього та поточного контролю як з боку органів управління, так і розпорядників бюджетних коштів усіх рівнів.

Існування зазначених проблем є прямим наслідком нерозуміння суб'єктами такого контролю змістовного наповнення поняття «фінансовий контроль», що спричиняє нерозуміння його функцій і елементів теоретичної системи даної категорії (предмет, об'єкт, суб'єкт).

**Аналіз публікацій.** Теоретичні питання фінансового контролю досліджували такі вітчизняні та зарубіжні науковці: О.О. Анісімов [1], Т.А. Башкатова [2], О.Д. Василик [4], Е.О. Вознесенський [5], О.Г. Грязнова [8], Є.В. Калюга [10], Л.А. Савченко [15] та інші. Проте жоден, на нашу думку, не представив вичерпного і змістовного визначення поняття «фінансовий контроль».

**Метою статті** є аналіз визначення поняття «фінансовий контроль» різними дослідниками у вітчизняній і зарубіжній літературі і розробка власного трактування цієї дефініції.

**Основний матеріал.** Розкриємо зміст поняття «фінансовий контроль». При цьому слід зазначити, що дотепер не існує єдиного трактування цієї категорії серед як вітчизняних, так і зарубіжних науковців.

Виходячи з проведеного аналізу трактування поняття «фінансовий контроль», усі підходи умовно можна об'єднати у п'ять груп, залежно від аспекту, у якому вони розглядають поняття «фінансовий контроль» (табл. 1).

Проаналізувавши всі трактування поняття «фінансовий контроль», можна виділити спільні недоліки визначень цього поняття:

- не дають тлумачення фінансового контролю як категорії, «загальність» визначення (Л.Ф. Зверенчук, Я.І. Гуральник, В.Ф. Журко, Е.А. Вознесенський);
- зазначають перелік методів, за допомогою яких здійснюється управління, але не повний (О.Д. Василик);
- скоріше за все, тлумачать не фінансовий, а управлінський контроль, і тим самим втрачають зв'язок фінансового контролю безпосередньо з фінансами (О.Д. Василик, Г.М. Давидов);
- обмежують фінансовий контроль однією його формою – перевіркою (О.П. Кириленко, Г.М. Давидов, В.З. Шевлокова, Є.В. Калюга);
- обмежують використання фінансовим контролем тільки вартісних показників (Г.М. Давидов);

- визначення містить посилання на спроби конкретизувати законодавство, яким керуються суб'єкти господарювання у своїй діяльності (С.І. Юрій, В.І. Стоян, М.Й. Мац);
- обмежують об'єкт контролю: поза увагою залишилися активи підприємств, установ, організацій (С.І. Юрій, В.І. Стоян, М.Й. Мац, Є.В. Калюга);
- ігнорують рівень ефективності як критерій вибору управлінського рішення (Л.А. Савченко);
- включають до суб'єктів фінансового контролю лише державні контролюючі органи (Л.А. Савченко, Т.О. Башкатова, Б.Г. Болдирев, О.Ю. Грачова, Е.Д. Соколова, О.О. Анісімов);
- обмежують фінансовий контроль державним фінансовим контролем (І.А. Белобжецький, Б.Г. Болдирев, О.Ю. Грачова, Е.Д. Соколова);
- вказують на «особливу функцію фінансів», що лягла в основу фінансового контролю, при цьому не окреслюють її (Н.В. Фадейкіна, В.О. Воронов);
- визначення є неактуальним і більше підходить для того часу, коли економіка була плановою (М.С. Малейн, О.О. Анісімов);
- зазначають не весь перелік суб'єктів фінансового контролю (Л.К. Воронова, А.Г. Грязнова, О.В. Маркіна);
- не зазначає суб'єктів, які проводять фінансовий контроль (В.З. Шевлокова).

Таблиця 1

## Визначення поняття «фінансовий контроль» у сучасній науковій літературі

Група	Автор	Визначення
1	2	3
Як функція системи управління фінансовими відносинами	Л.Ф. Зверенчук, Я.І. Гуральник, В.Ф. Журко	«Контроль ... є складовою частиною роботи по управлінню народним господарством та його ланками. ... Це функція імпонентна усякому управлінню» [12].
	О.Д. Василик	«Фінансовий контроль за своєю економічною суттю – це функція управління, яка включає сукупність спостережень, перевірок за діяльністю об'єкта управління з метою оцінки обґрунтованості й ефективності прийняття рішень і результатів їх виконання» [4].
	О.П. Кириленко	«Фінансовий контроль – це один з елементів управління фінансами; особлива діяльність по перевірці правильності вартісного розподілу валового національного продукту, утворення і витрачання фондів грошових коштів» [11].
	Л.А. Савченко	Стверджував, що фінансовий контроль слід розглядати в двох аспектах. Він завжди супроводжує людську діяльність, є важливою функцією державного управління, бо слугує цілям перевірки правильності дій. Управління неможливе без отримання інформації про виконання правових приписів, і таку інформацію надає контроль. Його основною метою у даному випадку буде з'ясування, чи всі можливі засоби були використані для виконання управлінського рішення, чи всі умови створені для його реалізації, чи є помилки і недоліки, та які шляхи їх усунення» [15].
	В.М. Радіонова, В.І. Шлейников	Розглядали фінансовий контроль як одну з функцій системи управління фінансовими відносинами, основним завданням якої є відстеження правильності функціонування цих відносин на рівні конкретного об'єкта управління з метою визначення обґрунтованості і ефективності управлінських рішень та ступеня їх реалізації, виявлення відхилень, про які доцільно повідомляти органи, які можуть вплинути на покращення ситуації [14].
	Т.О. Башкатова	Фінансовий контроль є невід'ємним елементом управління фінансовими та грошовими потоками на макро- і мікрорівні з метою забезпечення доцільності та ефективності фінансових операцій [2].
	С.І. Юрій, В.І. Стоян, М.Й. Мац	«Фінансовий контроль є важливим елементом системи управління фінансами; він включає контроль за дотриманням фінансово-економічного законодавства у процесі формування і використання грошових фондів, оцінку ефективності фінансово-господарських операцій і доцільність здійснених видатків» [22].
	Є.В. Калюга	Стверджує, що фінансовий контроль ґрунтується на використанні контрольної функції фінансів і виступає як один із проявів її важливого значення в розширеному відтворенні [10].
І.А. Белобжецький	Фінансовий контроль виступає як результат практичного використання державою контрольних функцій фінансів, тобто внутрішньо властивої їм риси – можливості служити засобом контролю за виробництвом, розподілом і використанням сукупного суспільного продукту і національного доходу [21].	

Продовження табл. 1

1	2	3
Як вид діяльності різних контролюючих органів та систем нагляд	Н.В. Фадейкіна, В.О. Воронов	Під фінансовим контролем розуміють особливу функцію фінансів, метою якої є розкриття відхилень від прийнятих стандартів законності та ефективності управління фінансовими ресурсами [18].
	Е.А. Вознесенський	Стверджував, що фінансовий контроль – це контроль за фінансовою й господарською діяльністю господарюючих суб'єктів, що не виключає, а припускає необхідність здійснення інших видів контролю за господарською діяльністю [5].
	М.С. Малєїн	Фінансовий контроль – це діяльність фінансових, кредитних та господарських органів (організацій), спрямована на забезпечення фінансової, бюджетної, кредитної, розрахункової та касової дисципліни у процесі виконання планів. Така діяльність регулюється правовими нормами та полягає у перевірці законності, обґрунтованості та раціональності грошових витрат [13].
	О.О. Анісімов	Фінансовий контроль – це нагляд за належною реалізацією фінансової політики панівного класу органами управління у процесі виконання останніми функцій держави [1].
	Л.К. Воронова	Пропонує трактувати фінансовий контроль як діяльність державних органів і недержавних організацій по забезпеченню законності, фінансової дисципліни і доцільності при мобілізації, розподілі і використанні грошових коштів і пов'язаних з цим матеріальних цінностей [6].
	А.Г. Грязнова, О.В. Маркіна	Фінансовий контроль здійснюється у встановленому порядку усією системою органів державної влади та органів місцевого самоврядування, у тому числі спеціальними контролюючими органами при участі громадських організацій, трудових колективів та громадян [8].
Як вид державного контролю	Б.Г. Болдирев	Трактує фінансовий контроль як форму державного контролю за утворенням, розподілом та використанням ресурсів усіх ланок фінансової системи [3].
	О.Ю. Грачова, Е.Д. Соколова	Фінансовий контроль – вид державного контролю, який спрямований на перевірку витрачання державних коштів, своєчасності та повноти мобілізації державних ресурсів, законності витрат та доходів усіх ланок фінансової системи, дотримання правил обліку та звітності [6].
Як сукупність заходів, які проводяться контролюючими органами	В.З. Шевлокова	Фінансовий контроль – сукупність дій та операцій по перевірці фінансових та пов'язаних з ними питань діяльності суб'єктів господарювання та управління з застосуванням специфічних форм та методів його організації [19].
	Р.Г. Сомоев	Фінансовий контроль – це сукупність заходів, які проводять суб'єкти контролю по перевірці фінансових та пов'язаних з ними операцій і дій органів державної влади, муніципальних утворень, підприємств, установ, організацій, а також населення з застосуванням специфічних форм та методів організації [16].
	І. Стефанюк	Фінансовий контроль – це система активних дій, що здійснюються органами державної влади, місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та громадянами України, по стеженню за функціонуванням будь-якого об'єкта управління в частині утворення, розподілу та використання ним фінансових ресурсів з метою оцінки економічної ефективності господарської діяльності, виявлення і блокування в ній відхилень, що перешкоджають законному і ефективному використанню майна і коштів, розширеному відтворенню виробництва, задоволенню державних, колективних та приватних інтересів і потреб, та удосконалення управління економікою [17].

Таким чином, здійснивши аналіз трактування поняття «фінансовий контроль», ми дійшли висновку, що переважна більшість науковців обмежують дане поняття державним контролем, а суб'єкти – державними органами, що є неправильним.

Проаналізувавши трактування цієї категорії як вітчизняними так і зарубіжними науковцями, можна зробити висновок, що фінансовий контроль слід трактувати як діяльність, яка здійснюється органами державної влади і місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та громадянами України, по забезпеченню законності, фінансової дисципліни і доцільності при мобілізації, розподілі і використанні грошових коштів і пов'язаних з цим матеріальних цінностей з метою оцінки економічної ефективності господарської діяльності, виявлення і блокування в ній відхилень, що перешкоджають законному і раціональному використанню майна і коштів, розширеному відтворенню виробництва, задоволенню державних, колективних та приватних інтересів і потреб та управління економікою.

**Висновок.** Таким чином, всебічний аналіз категорії «фінансовий контроль» дозволив зробити висновок щодо недосконалості існуючих визначень і зробити спробу побудови самостійного, «акумулятивного» трактування поняття. Запропоноване нами визначення розкриває зміст фінансового контролю, окреслює коло його суб'єктів, сферу дії та мету здійснення, що сприятиме ефективній та раціональній його організації на практиці.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Анисимов А. А. Финансовый контроль в капиталистических странах: учеб. пособие / А.А. Анисимов. – М.: Финансы, 1966. – 99 с.
2. Башкатова Т.А. Сущность и функции финансового контроля / в учебнике «Финансы» / под ред. проф. Л.А. Дробозиной. – М.: ЮНИТИ, 2001. – 527 с.
3. Болдырев Б.Г. Финансы капиталистических стран: учебник / Б.Г. Болдырев. – М.: Финансы и статистика, 1985. – 344 с.
4. Василик О.Д. Теорія фінансів: підручник / Василик О.Д. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
5. Вознесенский Э.А. Финансовый контроль в СССР: учебник / Э.А. Вознесенский. – М.: Юрид. лит., 1973. – 134 с.
6. Воронова Л.К. Финансовое право: навчальний посібник для студентів юридичних вузів та факультетів / Л.К. Воронова. – К.: Вентурі, 1998. – 384 с.
7. Грачева Е.Ю. Налоговое право: вопросы и ответы: учебное пособие / Грачева Е.Ю., Соколова Е.Д. – М.: Юриспруденция, 2001. – 128 с.
8. Грязнова А.Г. Финансы: учебник / А.Г. Грязнова, Е.В. Маркина. – М.: Финансы и статистика, 2006. – 504 с.
9. Жураковский де Сас Т.Б. Проблемы детерминации государственного финансового контроля в современных условиях [Электронный ресурс] – Режим доступа: [http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc\\_pdf/Zhurakovskyy.pdf](http://www.academy.gov.ua/ej/ej10/doc_pdf/Zhurakovskyy.pdf). – Назва з домашньої сторінки Інтернету.
10. Калюга Є.В. Фінансово-господарський контроль у системі управління: монографія / Є.В. Калюга. – К.: Ельга, Ніка-центр, 2002. – 320 с.
11. Кириленко О.П. Фінанси (Теорія та вітчизняна практика): навчальний посібник / О.П. Кириленко. – Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 243 с.
12. Зверенчук Л.Ф., Гуральник Я.И., Журко В.Ф. Контроль и ревизия в строительстве: учебное пособие / под ред. Л.Ф. Зверенчук. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 304 с.
13. Малейн Н.С. Кредитно-расчетные правоотношения и финансовый контроль: учебное пособие / Н.С. Малейн. – М.: Наука, 1964. – 423 с.
14. Радионова В.М. Финансовый контроль: учебник / В.М. Радионова, В.И. Шлейников. – М.: ИД ФБК-ПРЕСС, 2002. – 320 с.
15. Савченко Л.А. Правові проблеми фінансового контролю в Україні: дис. доктора юридичних наук: 12.00.07 / Савченко Леся Анатоліївна. – Ірпінь, 2002. – 454 с.
16. Сомоев Р.Г. Задачи, формы и методы финансового контроля / в учебнике "Финансы, денежное обращение и кредит" / под ред. М.В. Романовского, О.В. Врублевской. – М.: Юрайт, 2001. – 543 с.
17. Стефанюк І.Б. Державний фінансовий контроль: проблеми ідентифікації й визначення системи // Фінанси України. – 2009. – № 11. – С. 12–19.
18. Фадейкина Н.В. Финансовый контроль в сфере государственного сектора экономики: монография / Н.В. Фадейкина, В.А. Воронов. – Новосибирск: СИФБД, 2002. – 414 с.
19. Шевлоков В.З. Организационные основы создания государственного финансового контроля // Аудит и финансовый анализ. – 2002. – №1. – С. 5–24.
20. Базась М.Ф. Методика та організація фінансового контролю: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М.Ф. Базась. – К.: МЛУП. 2004. – 440 с.
21. Белобжецкий И. А. Финансовый контроль и новый хозяйственный механизм: монография / И.А. Белобжецкий. – М.: Финансы и статистика, 1989. – 255 с.
22. Юрій С.І. Казначейська система: підручник / С.І. Юрій, В.І. Стоян, М.Й. Мац. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002. – 590 с.